РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Ивайло Ив. Пеев

На дисертация на тема:

„Арттерапевтични модели в контекста на традиционни практики на китайското изкуство за деца в мултикултурна среда“

На **Люу Лингджей**

за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“**

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ
Факултет за изящни изкуства
Катедра „*Психология на изкуството, художествено образование и общоакадемични дисциплини*“

Актуалност на тематиката и задълбоченост на изследването: С глобализирането на съвременния свят и последствията от миграцията на индивиди и общности, които заживяват в мултикултурна среда, която представлява сложно пространство на взаимодействие между различни културни, езикови и социални системи, най-засегнати се оказват подрастващите при формирането на своята идентичност в условията на културно пресичане, мобилност и адаптация. Този контекст дисертантката използва за отправна точка, от която започва своето изследване, като разглежда основните фактори, които обуславят възникването на подобна среда, сред които са миграцията, интернационалните бракове, тенденциите към интернационализация на образованието и международното обучение и свързаните с това политики на мултикултурно сътрудничество и културен обмен в условията на световна глобализация. В този смисъл, изборът на обект на своето изследване – деца, живеещи в мултикултурна среда, дефинирани като широка категория, включваща деца на мигранти, от смесени семейства, от трета култура и други групи, чийто растеж и социализация протичат в контакт между повече от една културна система, полага артерапевтичния експеримент и проучване не просто в един актуален, модерен контекст, а в сфера, която ще налага все повече работа с деца и подрастващи, за които адаптацията, интеграцията, изграждането и утвърждаването като личности и членове на различни мултикултурни общества се оказва жизненоважно както за конкретния индивид, така и за общността и обществото като цяло. Конкретният пример с използването на

традиционни културни реалии в терапевтични арт практики може да се прилага като модел на националното културно наследство чрез адаптирането му в нови сфери, както е в случая традиционното китайско изкуство, което „заживява нов живот“ в терапевтичния сеанс.

Лични впечатления от работата на дисертантката. Познавам Люу Лингджей от постъпването ѝ като студентка в Националната художествена академия в подготвителна учебна година през 2019 г, през което обучение тя демонстрира упоритост, целеустременост и сериозност, показвайки резултати в овладяването на българския език, каквито малцина чуждестранни студенти са постигали. Научното ѝ израстване като докторант наблюдавах по време на участията ѝ в международната научно-педагогическа конференция „Technologies and Techniques to Support Sustainable Education in the Academic Sphere“ от 2022 г. насам, както и от научните статии, които публикува в едноименния сборник с доклади и статии след провеждането на форума. Дисертационният труд на Люу показва професионално и експертно израстване, подкрепено от прилагане на усвоеното теоретично знание в практиката.

Като основна цел на дисертационния труд дисертантката си поставя да разработи и аргументира модел на арттерапевтична интервенция, основан на традиционни китайски форми на изкуство, приложим при работа с деца в мултикултурна среда. За постигането на тази цел са поставени следните задачи: да се изяснят основните психологически и социални особености на децата, израстващи между различни култури; да се анализират теоретичните основи на арттерапията в мултикултурен контекст; да се изследва терапевтичният потенциал на пекинската оперна маска, театъра на сенките, изрязването на хартия и калиграфията; да се проследи тяхното приложение в индивидуална и групова работа; и да се формулират практически насоки за тяхното интегриране в съвременната арттерапевтична практика. Като с изпълнението на задачите, целта според нас е постигната успешно.

Основната хипотеза, заложена в изследването, е, че използването на традиционни китайски художествени форми в арттерапевтичен контекст подпомага емоционалната регулация, укрепва чувството за идентичност и повишава социалната включеност при деца, израстващи в мултикултурна среда.

Обемът на дисертацията е 251 страници, структурирана в увод, четири глави, заключение и библиография, като всяка част е разделена на подглави, които изясняват подробно водещата тема на главата. Структурата на дисертацията е добре балансирана и отделните части са логически свързани. Впечатляваща е използваната библиография, разположена на дванадесет страници в края на труда, както и цитиранията и позоваванията, отбелязани в над 240 бележки под линия, което недвусмислено говори за сериозната теоретична подготовка на докторантката.

Първата глава разглежда психологическите и социалните особености на децата в мултикултурна среда, като поставя акцент върху проблемите на идентичността, принадлежността, емоционалната регулация и социалната адаптация. Теоретичната рамка се опира върху редица класически и съвременни концепции за развитието, включително теории за когнитивното, психосексуалното, психосоциалното и социокултурното развитие, теорията за екологичните системи, теорията за моралното развитие, теорията за множествените интелигентности, както и концепции за развитието на егото, художественото и нормалното детско изобразително развитие. В заключението на частта се изказва аргументът, че арттерапията представлява особено подходящ подход в този контекст, тъй като създава безопасно пространство за символно изразяване, подпомага интеграцията на фрагментирани аспекти на идентичността и улеснява емоционалната регулация. На тази основа се прави преход към следващата глава, в която се изследва терапевтичният потенциал на традиционното китайско изкуство като културно чувствителен ресурс в работата с деца в мултикултурна среда.

Втората глава е посветена на теоретичните основи на арттерапията и на анализа на терапевтичния потенциал на традиционните китайски художествени форми. В нея се анализират четири представителни форми на китайската художествена традиция – маската за лице от Пекинската опера, кукленият театър на сенките, изрязването на хартия и калиграфията – като културно обусловени, символно наситени и терапевтично приложими средства за работа с деца в мултикултурна среда. В частта е изложено разбирането, че тези форми не са само естетически или етнографски феномени, а носят богата визуална, сетивна и психологическа структура, която може да бъде трансформирана в арттерапевтичен инструментариум. В главата са представени и конкретни авторски разработки – проекционни карти с маски, емпирична оценка на терапевтичната пригодност на куклите за театър на сенките и структурирани калиграфски упражнения – които превръщат традиционните културни ресурси в практически приложими арттерапевтични средства. Втората глава изпълнява ролята на концептуална и методологична основа за следващата част на дисертацията, в която тези художествени форми се проследяват в конкретни индивидуални и групови арттерапевтични случаи.

Третата глава представя емпиричната част на изследването чрез индивидуални и групови случаи, в които се проследява практическото приложение на четирите избрани художествени жанра. Анализът в частта се основава върху проследяване на творческия процес, съдържанието на художествените продукти, вербалните реакции и динамиката на психологическите промени в хода на терапията, а в отделни случаи са използвани и допълнителни средства за проследяване на емоционалната промяна. В обобщението на трета глава дисертантката доказва, че традиционните китайски художествени форми могат да бъдат успешно адаптирани към разнообразни индивидуални и групови арттерапевтични

цели в мултикултурен контекст, описвайки своя индивидуален опит в арттерапията.

Четвъртата глава обобщава резултатите от изследването, анализира предимствата и ограниченията на разглежданите художествени медии и формулира бъдещи насоки за тяхното по-нататъшно използване в арттерапевтичната практика. В тази част се показва, че едно от съществените постижения на изследването е изграждането на комбинирана хоризонтална и надлъжна рамка за анализ на развитието на децата в училищна възраст, чрез която психологическите, социалните, моралните, културните и художествените аспекти на развитието се разглеждат като взаимосвързано цяло. В заключителния анализ се подчертава, че в индивидуалната и груповата арттерапия избраните медии действат най-ефективно, когато са съотнесени към конкретната психологическа функция и терапевтична цел, а самият процес следва прогресия от емоционална проекция, през осъзнаване и назоваване, към интеграция на смисъла и изграждане на ресурси.

В заключението на дисертацията успешно се доказва, че традиционните китайски художествени практики могат да бъдат интегрирани в съвременната арттерапия като културно сензитивни средства за психологическа подкрепа на деца в мултикултурна среда. В изследването е показано, че децата, попаднали в чужда мултикултурна среда, са изправени не само пред общите за училищната възраст специфики на развитието, но и пред допълнителни предизвикателства, свързани с идентичността, принадлежността, езиковата адаптация, емоционалната регулация, изграждането на граници, социалната интеграция и психологическата устойчивост. В този контекст арттерапията се проявява като особено подходяща интервенция, тъй като предоставя безопасно пространство за символно изразяване, реконструкция на вътрешния опит и постепенно укрепване на самочувствието и утвърждаване на индивидуалността и личността.

В дисертацията са откроени общо осем приноса, от които ще откроим няколко: За първи път в рамките на настоящото изследване е направен систематизиран анализ на основните психологически, социални и развойни предизвикателства пред децата в мултикултурна среда, като те са разгледани в пряка връзка с потребностите от културно чувствителна арттерапевтична подкрепа; Обоснован е специфичният терапевтичен потенциал на четири традиционни китайски художествени форми, като са изяснени техните различни психологически функции и възможности за приложение в арттерапевтичен контекст; Разработен е авторски терапевтичен инструментариум от проекционни карти, базирани на маски за лице от Пекинската опера, създаден чрез систематизиране и подбор на визуален материал според цветови, структурни, символни и емоционални характеристики; Разработена е авторска система от арттерапевтични упражнения, базирани на специфичните характеристики на китайската

калиграфия, структурирана в последователни етапи и насочена към развитие на внимание, саморегулация, символизация и емоционално изразяване; Предложен е практически приложим модел на културно типична арттерапия, който свързва традиционното китайско изкуство, кроскултурната психология и съвременната терапевтична практика и може да послужи като основа за бъдещи изследвания и приложения в мултикултурен контекст.

На база изложеното дотук, бих искал да открои няколко приносни момента по отношение на дисертационния труд на Люу Лингджей: Дисертацията навлиза в проблематична и критична сфера, каквато е мултикултурната среда и интеграцията на различните общности в съвременния глобален свят, в който тепърва ще се търсят решения на нововъзникващи проблеми от психологическо и социално естество. Дисертантката, с избора на конкретните жанрове на традиционно национално изкуство, дава пример как нещо дълбоко национално маркирано, каквито са маските за лице от Пекинската опера и китайската калиграфия, може да се използва като универсален инструмент за психологическа подкрепа и терапия и по този начин да се преодоляват граници и стереотипи през опознаването на различна култура чрез индивидуално потапящо преживяване на артерапевтичния сеанс. Трудът на Люу Лингджей заслужава най-висока оценка за постигнатите научно-приложни резултати и отчитайки предизвикателствата, които й се е наложило да преодолее, като тези, свързани с писането на чужд език, какъвто за нея е българският.

На основание гореизложеното потвърждавам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на НХА за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Люу Лингджей по научната специалност 8.2. Изобразително изкуство.

20.08.2026 г **Автор на Становище:**

/Доц. д-р Ивайло Ив. Пеев/